

Rocznik Sławistyczny, t. LXX, 2021

ISSN 0080-3588

DOI: 10.24425/rslaw.2021.138347

Jerzy Bartmiński*

Instytut Filologii Polskiej UMCS
Lublin
Instytut Sławistyki PAN
Warszawa**Człowiek w zwierciadle języka –
nowy tom prac Swietłany Tolstojowej**

Рес.: Светлана М. Толстая, **Мир человека в зеркале языка. Очерки по славянскому языкознанию и этнолингвистике.** – Москва: Индрик, 2019. – 704 с.

Książka profesor Swietłany Tolstojowej *Мир человека в зеркале языка. Очерки по славянскому языкознанию и этнолингвистике* (2019) została wydana w serii „Tradycyjna kultura duchowa Słowian” pod egidą Instytutu Słowianoznawstwa Rosyjskiej Akademii Nauk. Jest to o tyle znaczące, że książka wpisuje się w długą już serię książek tego wydawnictwa, dokumentujących aktywność znanej moskiewskiej szkoły etnolingwistycznej, która za swoje główne zdanie przyjęła – zgodnie z intencją jej założyciela, prof. Nikity Iljicza Tolstoja (1923–1996) – rekonstrukcję duchowej praojczyzny Słowian. Drogą do tego jest dla autorki przede wszystkim analiza semantyczna źródeł historycznych i zwłaszcza współczesnych zapisów języka i kultury ludowej w skali całej

---

* Jerzy Bartmiński, Professor Emeritus, Maria Curie-Skłodowska University (UMCS), Institute of Polish Philology. Lublin & The Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences, Warszawa, Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2252-6516>.

e-mail: jerzy.bartminski@poczta.umcs.lublin.pl.

Słowiańszczyzny. Swietłana Tołstojowa jest najbardziej wiernym i twórczym realizatorem programu swego przedwcześnie zmarłego męża, jest dziś niekwestionowanym liderem tak ukierunkowanych badań w skali rosyjskiej i słowiańskiej. Jako pracownik Instytutu Słowianoznawstwa Rosyjskiej Akademii Nauk kieruje Zakładem Etnolingwistyki i Folkloru w tym Instytucie. Jest członkiem Rosyjskiej Akademii Nauk i członkiem zagranicznym dwóch akademii: Serbskiej i Polskiej (PAU). W przeszłości była uczestnikiem wielu terenowych badań dialektologicznych, najpierw w okolicach Archangielska, potem od roku 1963 na Polesiu jako uczestniczka słynnej ekspedycji etnolingwistycznej organizowanej przez Nikitę Ilicza Tołstoja, z którym od tego czasu spłotyły się jej dalsze losy osobiste i także jej wieloletnia praca naukowa.

Warto przypomnieć też rolę prof. Tołstojowej jako inspiratora i aktywnego organizatora naukowej współpracy rosyjsko-polskiej. Od czasu jej pierwszej wizyty w Polsce w 1978 roku odbyło się za Jej sprawą wiele owocnych spotkań, zarówno w ramach krótkich wizyt, spotkań konferencyjnych, jak dłuższych staży, w których uczestniczyły dziesiątki osób z Rosji i Polski. W 1996 roku przyjęła zaproszenie do rady redakcyjnej „Etnolingwistyki”. Dzięki jej zabiegom i pośrednictwu polskie prace ukazywały się w Moskwie, a łamy „Etnolingwistyki” wypełniły prace autorów rosyjskich, w tym samej Swietłany Tołstojowej. Po utworzeniu w 2003 roku Komisji Etnolingwistycznej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów prof. Tołstojowa została jej wiceprzewodniczącą. Uczestniczy aktywnie w spotkaniach międzynarodowego konwersatorium EUROJOS.

Swietłana Tołstojowa, której twórczość naukowa wyrasta z tradycji moskiewsko-tartuskiej szkoły strukturalno-semiotycznej, rozwinęła imponująco rozległe zainteresowania naukowe obejmujące wszystkie języki słowiańskie. Swobodnie porusza się po całej Słowiańszczyźnie. Ma na swoim koncie ponad 900 artykułów naukowych i sześć monografii z zakresu gramatyki, leksykologii, typologii języków słowiańskich, etnolingwistyki i folkloru: *Морфология в структуре славянских языков* (Толстая 1998), której znacząca część zawiera dane z języka polskiego; *Полесский народный календарь* (Толстая 2005), uznany za „vademecum etnolingwistyki słowiańskiej” (zob. Czyżewski 2010), i najważniejsze, skupione na leksyce i tekstach: *Пространство слова: лексическая семантика в общеславянской перспективе* (Толстая 2008); *Семантические категории языка культуры: очерки по славянской этнолингвистике* (Толстая 2010); *Образ мира в тексте и ритуале* (Толстая 2015).

Najważniejsze dla siebie perspektywy znalazła badaczka na gruncie etnolingwistyki, która pozwoliła jej skupić uwagę na różnych aspektach słowiańskiej leksyki i kultury duchowej, chciałoby się powiedzieć „lingwokultury” (choć tego terminu autorka nie używa). Kluczowym pojęciem, na które zorientowane są jej badania, jest „język kultury”. Pod tym terminem uczona rozumie zespół znaków werbalnych i niewerbalnych (elementów kodu przedmiotowego i zachowaniowego), przekazujący treści doniosłe społecznie, wyrażane poprzez słowa i teksty

językowe, poprzez folklor, obrzędy, zwyczaje i wierzenia. Profesor S. Tołstojowa z wielkim wyczuciem i subtelnością analizuje słownictwo w jego aspekcie semantycznym, odkrywając w znaczeniach słów bogate konotacje kulturowe, otwierając perspektywy na podstawowe kategorie kultury. Jej studia odznaczają się wnikliwością, są wiarygodne i zawsze odkrywcze.

I tak – w książce *Полесский народный календарь* (2005) wykorzystuje bogate materiały zebrane w czasie ekspedycji poleskiej w okolicy Czarnobyli (nb. nawiązujące do przedwojennych badań Kazimierza Moszyńskiego), a ich analiza jest przykładem wzorowego zastosowania metodologii etnolingwistycznej: językowe nazwy świąt i obrzędów dorocznych są przedstawiane na tle praktyk i wierzeń, takich jak „gra” słońca czy rytualne zapraszanie na wieczerzę wigilijną itp., z uwzględnieniem aspektu geograficznego i próbami kartografowania.

W książce *Пространство слова: лексическая семантика в общеславянской перспективе* (Толстая 2008); autorka omawiała problemy wieloznaczności słów w kontekście onomazjologii i derywatów, analizowała semantyczne paralele typu ros. *труд* i *мука* (‘praca’ i ‘cierpienie’), *играть* i *гулять*, *глухы* i *śleпы*, także ogólniejsze problemy semantycznej motywacji, symbolicznych znaczeń, ludowej etymologii itp., zawsze w kontekście kultury. Szczególnie interesującą część książki stanowią analizy „konceptów kulturowych”, jak *dusza*, *grzech*, *śmierć*, *ruch*, *cierpienie* i *терпимость* (‘tolerancja’) i in.

Książka *Образ мира в тексте и ритуале* (Толстая 2015) zbierała doniosłe ustalenia dotyczące samej dyscypliny, jej rozumienia przez twórcę szkoły moskiewskiej, Nikitę Tołstoja, podsumowanie doświadczeń związanych z pracą nad koronnym, 5-tomowym dziełem etnolingwistów moskiewskich *Славянские древности*, które – jak stwierdza autorka – „w odróżnieniu od klasycznego dzieła Kazimierza Moszyńskiego *Kultura ludowa Słowian* (1967), w którym po raz pierwszy tradycyjna słowiańska kultura duchowa została przedstawiona w całej treściowej i regionalnej pełni” – wyróżniło się formą słownikową i nowym, etnolingwistycznym podejściem do tematu. Specjalny dział książki poświęcony został relacji łączącej tradycyjny folklor z tradycją literacką, w tym zwłaszcza chrześcijańską, biblijną, apokryficzną (*Jerozolima, góra Syjon, król Dawid; ballada o Samaritanach...*). W tomie liczne są nawiązania do nauki polskiej: osobny szkic poświęcono „etnolingwistyce Jerzego Bartmińskiego” (s. 45–53) i polemice z jego rozumieniem stereotypu; w rozdziale o wartościach powołano polskie prace o klątwie (A. Engelking) i senniku (S. Niebrzegowskiej). Dodam, że świetny szkic autorki na temat tekstu ustnego (opublikowany w pierwszej wersji jeszcze w 1989 roku po rosyjsku (Толстая 1989), a następnie w 1992 po polsku (Tołstaja 1992)) został wykorzystany w podręczniku *Tekstologii* (2009).

Recenzowana książka *Мир человека в зеркале языка* zawiera 45 nowych studiów podzielonych na pięć części, których wspólnym mianownikiem są kolejno: kluczowy problem „semantycznej rekonstrukcji” leksyki prasłowiańskiej; leksykalna typologia odwołująca się do wszystkich języków słowiańskich,

zarówno wschodnich, jak południowych i zachodnich; morfologia i słowotwórstwo ze szczególnym uwzględnieniem czasowników rosyjskich i ich semantyki; leksyka w kontekście kultury (*klątwa* w języku i kulturze, *dola* i jej kulturowe korelaty, kod zoologiczny w ludowej medycynie itd.). Studia pochodzą głównie z okresu ostatnich piętnastu lat, ale piąty dział „Varia” przynosi kilka studiów z czasów wcześniejszych (gdy uczona brała udział w ekspedycji poleskiej), a najstarszy tekst w tomie to artykuł w roku 1965 *О фонологии рифмы*, który jest jakby echem pierwszych (młodzieńczych?) fascynacji uczonej i był wydrukowany w prestiżowych tartuskich studiach z semiotyki.

Metoda pracy autorki – reprezentatywna dla szkoły moskiewskiej, o której sama opublikowała kiedyś gruntowne studium na łamach „Etnolingwistyki” 18 (Толстая 2006) – opiera się na zaproponowanej przez jej męża, Nikitę Tołstoja, koncepcji „makrogniazda leksykalno-semantycznego” (Толстой 1969)¹, które jest tworzone przez podstawowe słowo prajęzyka i grupę słów powiązanych z nim derywacyjnie i semantycznie. Podejście onomazjologiczne pozwala badać, „jak za pomocą środków leksykalnych zapewnia się i członuje określone pole denotacyjne (sferę rzeczywistości i odpowiednią sferę pojęciową), jakie cechy i relacje realnych obiektów są relewantne dla ich rozumienia, także – jakie są charakterystyki semantyczne (i strukturalne) odpowiadającej im leksyki i wreszcie jakie inne sfery denotacyjne funkcjonują w danym polu w roli aktywnej (*donor*) lub biernej (*recipient*). Na tej zasadzie są budowane liczne studia poszczególnych pól leksykalno-semantycznych i grup tematycznych (takich jak fitonimy, leksyka dotycząca ukształtowania terenu, meteorologii, ruchu, emocji, artefaktów itd.” (Толстая 2015: 153).

Tak rozumiane makropole semantyczne pozwoliło połączyć w jednej całościowej analizie słowa **mirъ* i **světъ*, *вера* i *правда*, **xorniti* i **xovati*, *желать* i *жалеть*, *забыть* i *запомнить*; ros. *честь* i pol. *honor*, ros. *судьба* i pol. *dola* i in.

Przykładowo, kluczowe dla książki słowo **mirъ* autorka w otwierającym tom studium zestawia z jego synonimem **světъ* – oba słowa mają dwa znaczenia: ‘pax’ i ‘mundus’. Ale tylko **mirъ* w znaczeniu ‘pax’ ma zasięg ogólnosłowiański, podczas gdy znaczenie ‘mundus’ jest ograniczone do języków starocerkiewnego i rosyjskiego. Natomiast ze słowem **světъ* jest odwrotnie: znacznie ‘mundus’ jest ogólnosłowiańskie, zaś dla znaczenia ‘lux’ używa się go tylko w starocerkiewnym i rosyjskim (już poniekąd jako archaizmów), a w innych językach słowiańskich funkcjonują w tym znaczeniu derywaty (np. pol. *światło*, bułg. *светлина*, słoweń. *svetloba*) lub inne słowa. Autorka podkreśla, że znaczenie ‘mundus’ ma w semantyce obu leksemów różny status, co wynika z odmiennego pochodzenia: w przypadku słowa **světъ* mamy do czynienia z dość prostą semantyczną derywacją (od ‘jasności’ do ‘przestrzeni życia’), podczas gdy w przypadku słowa **mirъ* doszło

¹ O Tołstojowskiej koncepcji „mikropola semantycznego” zob. Bartmiński (1992: 11).

do zapożyczenia (skalkowania) znaczenia grec. *kosmos* znaczącego prymarnie ‘porządek, ład’, wtórnie też ‘ład wszechświata, wszechświat’. Nie było to jednak proste przejęcie greckiego znaczenia, było połączone z jego semantyczną modyfikacją, bo o ile grec, *kosmos* odnosił się do obiektywnie istniejącej rzeczywistości, to w słowiańskim znaczeniu słowa **mirь* pojawia się wymiar ludzki, parametr organizacji społecznej, *socium*, zgody między ludźmi. Dlaczego do tego doszło? W ślad za W. Toporowem autorka przyjmuje, że dokonało się to pod wpływem starych kontaktów słowiańsko-irańskich². Swietłana Tołstojowa dokonuje też szczegółowej prezentacji imion z członem *mir-/mir*, podziela pogląd Toporowa, że pojęcie ‘mir’ odnoszono przede wszystkim do pokoju, zgody między ludźmi i dalej, że w wyobrazeniach dawnych Słowian jest ono „jednym z głównych dowodów [ich] antropocentryczności” (s. 17). O ile pierwsza część tego twierdzenia nie budzi wątpliwości – bo już np. Aleksander Brückner (1927/2000, t. 1: 191), podkreślał, że w staropolskich imionach typu *Mirosław*, *Kazimierz* człon *-mir* i *-mier* „z *mirem* ‘pokojem’ utożsamiano”, to druga moim zdaniem wymaga relatywizacji. Tezę o oryginalności słowiańskiej (irańskiej z pochodzenia?) „antropocentryczności” pojęcia ‘mir’ (‘pax’), osłabia starszy, przedśłowiański materiał nazewniczy, do którego autorka już nie sięga, a który analizował Tadeusz Milewski w studium *O pochodzeniu słowiańskich imion złożonych* (1959, przedruk 1993), pokazując ich korzenie praindoeuropejskie. Jak pisze autorka książki *W świecie nazw własnych*: „W większości języków indoeuropejskich, w tym w greckim, celtyckim, staroindyjskim, w językach germańskich, bałtyckich i słowiańskich, nadanie dziecku imienia połączone było z towarzyszącą obrzędowi wróżbą” (Rzetelska-Feleszko 2006: 11). Słowiańskim imionom dwuczłonowym odpowiadają realizujące podobny model imiona starogermańskie *Dago-mar* ‘wielki przez dobroć’, staroind. *Vibha-kara* ‘czyniąc światło wokół siebie’, greckie *Heliodoros* ‘dar słońca’, litewskie *Vytautas* ‘który powadzi lud’ itd. Wiesław Boryś w *Słowniku etymologicznym języka polskiego* dla słowa *mir* ‘pokój’ podaje odpowiedniki nie tylko z języków słowiańskich, ale też ze staroliteńskiego (*mieras*) i łotewskiego (*miērs*) i wywodzi słowo z pie. pierwiastka **mej-* ‘drogi, miły, przyjemny’ (Boryś 2005: 300). Dodam na marginesie, że „antropocentryczność” leży też u źródeł etymologicznych nazw ‘wolności’ w językach germańskich, jak pokazała Rosemarie Lühr (2010), bo niem. *Freiheit* i ang. *freedom* są wyprowadzane z pie. rdzenia **pri-*, **prijos* ‘drogi, ukochany’, którego późniejszym chronologicznie derywatem jest psł. czasownik **prijati* ‘pomagać komuś, wspierać kogoś’ oraz psł. **prijatelь*.

² Otrzymalibyśmy więc kolejny przyczynek do tezy o irańskim wpływie na duchowość Słowian, którą na polskim gruncie głosił także niedawno Zbigniew Gołąb, podkreślając, że wśród zbieżności słowiańsko-irańskich „imponująca jest liczba terminów ważnych społecznie i kulturowo”, takich jak *bóg*, *dziw*, *słowo*, *niebo*, *srom*, *kajac się* itp. (zob. Gołąb 2004: 101).

Innym słowem kluczowym słowiańskiej etnolingwistyki jest *судьба* ‘dola, los’, którą autorka analizuje, badając jej miejsce w mikropolu semantycznym, więc zestawiając „korelaty w języku kultury”, pokazuje nie tylko jej związek z czasownikiem *судить*, ale też odwołując się do słów bliskoznacznych: *доля* od *делить*, *рок* od *речь* ‘mówić’, także *участь* / *счастье* pochodne od ‘dzielić na części’. „Czasownikowość” *sud’by* rezultuje, zdaniem autorki, dominacją znaczenia perfektywnego: *судьба* jest konceptualizowana jako rezultat działania zakończonego, zamkniętego. Kto jest agensem predykatu *судить*? Jest on bezosobowy, można się tylko domyślać, że jest to siła wyższa, jakieś bóstwo (chrześcijański Bóg?) albo natura. Autorka podaje bogaty materiał etnograficzny (ukraiński, bułgarski, rosyjski) dokumentujący różne mityczne upostaciowania *sud’by* (jako *Doli*, *Usuda*), jej odniesienia do momentów narodzin, zawierania małżeństwa i śmierci, praktyk wróżebnych itd. Wielostronna i precyzyjna analiza wychodzi jednak poza tradycyjny słowiański materiał ludowy. Dopiero w krótkim końcowym akapicie pojawia się wzmianka, że „przy całej nieodwracalności *sud’by* nierzadko bywa ona obiektem gry, prób jej zmiany, oszukania, co zwykle kończy się klęską lub przynosi tylko pozorną korzyść” (s. 520). Motywy ‘gry z losem’ vs ‘pokornego przyjmowania swojej *sud’by-doli*’ efektownie rozwinęła Anna Wierzbicka (1991) w artykule *Язык и народ. Polski los i rosyjska sud’ba*³, przywołując tło narodowe, religijne i filozoficzne. Temat kontynuował na łamach „Etnolingwistyki” J. Bartmiński (2000, s. 25–37), wskazując na bliskie ros. *sud’bie* ludowe pojęcie pol. *doli*, kontrastujące z polskim, szlachecko-ulańskim pojęciem *losu* i podkreślając, że mamy tu do czynienia z ogólnokulturowym przeciwieństwem przypadku i konieczności, daru i przeznaczenia, zakodowanego m.in. w łacińskiej opozycji *fortuna* (która „kołem się toczy”) – niedającego się uniknąć *fatum*. Temu tematowi został poświęcony cały tom pod red. Niny Arutjunowej (*Понятие судьбы* 1994), w którym nb. studium S. Tołstojowej zostało wydrukowane po raz pierwszy (por. Толстая 1994).

Innym studium S. Tołstojowej, które także doskonale wpisuje się w szersze dyskusje prowadzone w środowisku słowiańskich etnolingwistów, jest szkic poświęcony zaimkowi **svojb*, w którym autorka precyzyjnie odtwarza różnorodne kręgi „swojskości”, pokazuje ich koncentryczną organizację i daje klucz do dynamicznej interpretacji pojęcia ojczyzny, od „małej ojczyzny” po ojczyznę narodową (Bartmiński 1998: 53–60). Jest dobrym przykładem długiego już myślenia („współmyślenia”) w tym samym duchu i o podobnym ukierunkowaniu. Warto przypomnieć, że sięga ono czasu konferencji o pojęciu ojczyzny w językach europejskich, odbytej w roku 1992, w której uczestniczyli oboje profesorostwo: Swietłana i Nikita Tołstoj, który właśnie wtedy otrzymał tytuł doktora honoris causa UMCS.

³ Artykuł jest skrótem rozdziału opublikowanego w książce *Semantics, culture, and cognition. Universal human concepts in culture-specific configurations* (Wierzbicka 1992).

Podobnie można powiedzieć o tekście *Русская честь и польский honor* (Толстая 2013). Wydrukowany po raz pierwszy w „Etnolingwistyce” w roku 2013 szybko wszedł w Polsce w obieg naukowy, nawiązywali do niego tak liczni autorzy tomu HONOR, że jego redaktor, Petar Sotirov, poprosił autorkę o zgodę na włączenie artykułu w całości do tomu *Leksykonu*. Zaproponowane przez autorkę rozróżnienie *czci / honoru* jako ‘szacunku okazywanego komuś’ i *czci / honoru* jako ‘wartości moralnej’ okazało się bowiem relewantne także dla opisu pojęcia w innych językach.

Nie sposób komentować po kolei poszczególne zawarte w tomie studia szczegółowe, które dotyczą wszystkich języków słowiańskich zarówno z obszaru *Slavia Orthodoxa*, jak i *Slavia Latina*. Wiele z prac Swietłany Tołstojowej jest w Polsce dobrze już znanych, uczestniczy ona bowiem w żywej współpracy naukowej polsko-rosyjskiej i należy do najczęściej cytowanych autorów, by wymienić tytułem przykładu ostatnią książkę Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej (2020). Swietłana Tołstojowa jest najwybitniejszym reprezentantem moskiewskiej szkoły etnolingwistycznej, a omawiana książka – podobnie jak wspomniane poprzednie – w najbardziej przejrzysty sposób pokazuje walory szkoły i efekty jej programu w zastosowaniu do tradycyjnej kultury słowiańskiej. Dowartościowuje tę kulturę.

Studia leksykalno-semantyczne profesor Swietłany Tołstojowej łączą gruntowną znajomość problematyki slawistycznej, respekt dla empirycznych danych językowych, folklorystycznych i etnograficznych, z szerokimi horyzontami teoretycznymi i humanistycznymi, ujmują subtelnością i odkrywczością analiz.

Literatura

- Bartmiński J., 1992, *Nikita Iljicz Tolstoj i program etnolingwistyki historycznej*, „Etnolingwistyka”, 5, s. 7–13.
- Bartmiński J., 1998, *Dynamika polskiego pojęcia ojczyzny*, „Prace Filologiczne”, t. 43, s. 53–60.
- Bartmiński J., 2000, *Polska dola, rosyjska sud’ba*, „Etnolingwistyka”, 12, s. 25–37.
- Tekstologia* 2009 = Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S., *Tekstologia*, Warszawa.
- Boryś W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- Brückner A., 1997/2000, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1, Kraków.
- Czyżewski F., 2010, *Związki lubelsko-moskiewskie z pozycji dialektologa*, „Etnolingwistyka”, 22, s. 260–262.
- Gołąb Z., 2004, *O pochodzeniu Słowian w świetle faktów językowych*, tłum. z ang. M. Wojtyła-Świerzowska, Kraków.
- Lühr R., 2010, *Wertbegriffe in indogermanischen Sprachen Europas*, [w:] *Würde – dignité – godność – dignity. Die Menschenwürde im internationalen Vergleich*, hg. von Ch. Baumbach, P. Kunstmann, München, s. 41–76.

- Milewski T., 1993, *O pochodzeniu słowiańskich imion złożonych*, [w:] idem, *Teoria, typologia i historia języka*, Kraków, s. 226–237.
- Niebrzegowska-Bartmińska S., 2020, *Definiowanie i profilowanie pojęć w (etno)lingwistyce*, Lublin.
- Rzetelska-Feleszko E., 2006, *W świecie nazw własnych*, Warszawa ; Kraków.
- Tołstaja S.M., 1992, *Tekst ustny w języku i kulturze*, tłum. W. Fał, „Etnolingwistyka”, 5, s. 27–31.
- Wierzbicka A., 1991, *Język i naród. Polski los i rosyjska sud’ba*, „Teksty Drugie : teoria literatury, krytyka, interpretacja” nr 3 (9), s. 5–20.
- Wierzbicka A., 1992, *Fate and Destiny*, [in:] eadem, *Semantics, culture, and cognition. Universal human concepts in culture-specific configurations*, Oxford 1992, s. 65–116.
- Понятие судьбы* 1994 = *Понятие судьбы в контексте различных культур*, ред. Н.Д. Арутюнова, Москва.
- Толстая С.М., 1989, *Устный текст в языке и культуре*, [w:] *Tekst ustny – texte oral. Struktura i pragmatyka – problemy semantyki – ustność w literaturze*, ред. M. Abramowicz, J. Bartmiński, Wrocław 1989, s. 76–79.
- Толстая С.М., 1994, «Глагольность» судьбы и их корреляты в языке культуры, [в:] *Понятие судьбы в контексте различных культур*, ред. Н.Д. Арутюнова, Москва.
- Толстая С.М., 1998, *Морфология в структуре славянских языков*, Москва.
- Толстая С.М., 2005, *Полесский народный календарь*, Москва.
- Толстая С.М., 2006, *Постулаты московской лингвистики*, „Etnolingwistyka”, 18, s. 7–28.
- Толстая С.М., 2008, *Пространство слова: лексическая семантика в общеславянской перспективе*, Москва.
- Толстая С.М., 2010, *Семантические категории языка культуры: очерки по славянской этнолингвистике*, Москва.
- Толстая С.М., 2013, *Русская честь и польский honor*, „Etnolingwistyka”, 25, s. 9–21.
- Толстая С.М., 2015, *Образ мира в тексте и ритуале*, Москва.
- Толстая С.М., 2019, *Мир человека в зеркале языка. Очерки по славянскому языкознанию и этнолингвистике*, Москва.
- Толстой Н.И., 1969, *Славянская географическая терминология. Семасиологические этюды*, Москва.

References

- Bartmiński J., 1992, *Nikita Iljicz Tolstoj i program etnolingwistyki historycznej*, „Etnolingwistyka”, 5, s. 7–13.
- Bartmiński J., 1998, *Динамика польского понятия оязычны*, „Prace Filologiczne”, t. 43, s. 53–60.
- Bartmiński J., 2000, *Polska dola, rosyjska sud’ba*, „Etnolingwistyka”, 12, s. 25–37.
- Boryś W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.

- Brückner A., 1997/2000, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1, Kraków.
- Czyżewski F., 2010, *Związki lubelsko-moskiewskie z pozycji dialektologa*, „Etnolingwistyka”, 22, s. 260–262.
- Gołąb Z., 2004, *O pochodzeniu Słowian w świetle faktów językowych*, tłum. z ang. M. Wojtyła-Świerczowska, Kraków.
- Lühr R., 2010, *Wertbegriffe in indogermanischen Sprachen Europas*, [in:] *Würde – dignité – godność – dignity. Die Menschenwürde im internationalen Vergleich*, hg. von Ch. Baumbach, P. Kunstmann, München, S. 41–76.
- Milewski T., 1993, *O pochodzeniu słowiańskich imion złożonych*, [w:] *idem, Teoria, typologia i historia języka*, Kraków, s. 226–237.
- Niebrzegowska-Bartmińska S., 2020, *Definiowanie i profilowanie pojęć w (etno)lingwistyce*, Lublin.
- Ponyatiye sud'by* 1994 = *Ponyatiye sud'by v kontekste razlichnykh kul'tur*, ed. N.D. Arutyunova, Moskva.
- Rzetelska-Feleszko E., 2006, *W świecie nazw własnych*, Warszawa ; Kraków.
- Tekstologia* 2009 = Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S., *Tekstologia*, Warszawa.
- Tolstaya S.M., 1989, *Ustnyy tekst v yazyke i kul'ture*, [w:] *Tekst ustny – texte oral. Struktura i pragmatyka – problemy semantyki – ustność w literaturze*, red. M. Abramowicz, J. Bartmiński, Wrocław 1989, s. 76–79.
- Tolstaya S.M., 1994, «*Glagol'nost'*» *sud'by i ikh korrelyaty v yazyke kul'tury*, [in:] *Ponyatiye sud'by v kontekste razlichnykh kul'tur*, ed. N.D. Arutyunova, Moskva.
- Tolstaya S.M., 1998, *Morfonologiya v strukture slavyanskikh yazykov*, Moskva.
- Tolstaya S.M., 2005, *Poleskiy narodnyy kalendar'*, Moskva.
- Tolstaya S.M., 2006, *Postulaty moskovskoy lingvistiki*, „Etnolingwistyka”, 18, s. 7–28.
- Tolstaya S.M., 2008, *Prostranstvo slova: leksicheskaya semantika v obshchেসlavjanskoj perspektive*, Moskva.
- Tolstaya S.M., 2010, *Semanticheskiye kategorii yazyka kul'tury: ocherki po slavyanskoj etnolingvistike*, Moskva.
- Tolstaya S.M., 2013, *Russkaya chest' i pol'skiy honor*, „Etnolingwistyka”, 25, s. 9–21.
- Tolstaya S.M., 2015, *Obraz mira v tekste i rituale*, Moskva.
- Tolstaya S.M., 2019, *Mir cheloveka v zerkale yazyka. Ocherki po slavyanskomu yazykoznaniju i etnolingvistike*, Moskva.
- Tolstoy N.I., 1969, *Slavyanskaya geograficheskaya terminologiya. Semasiologicheskiye etyudy*, Moskva.
- Tołstaja S.M., 1992, *Tekst ustny w języku i kulturze*, tłum. W. Fał, „Etnolingwistyka”, 5, s. 27–31.
- Wierzbicka A., 1991, *Język i naród. Polski los i rosyjska sud'ba*, „Teksty Drugie : teoria literatury, krytyka, interpretacja” nr 3 (9), s. 5–20.
- Wierzbicka A., 1992, *Fate and Destiny*, [in:] *eadem, Semantics, culture, and cognition. Universal human concepts in culture-specific configurations*, Oxford 1992, s. 65–116.

Summary

The world of humans in the mirror of language: A new volume with the work of Svetlana Tolstaya

This volume, a collection of articles by Svetlana Tolstaya, is representative of the Moscow ethnolinguistic school, whose main goal (as was the intention of its founder, Nikita I. Tolstoy) is to reconstruct the spiritual ancestry of Slavs from both historical data and contemporary dialectological and ethnographic records. The rich and varied achievements of the Moscow ethnolinguistic school and specifically Svetlana Tolstaya are reviewed here, along with her contribution to building Polish-Russian scholarly cooperation. The examples of *mir*, *sud'ba*, **svojь* are used to illustrate the advantages of the analytical method employed by the author, i.e. semantic reconstruction within semantic microfields.

Keywords: Moscow ethnolinguistic school, Polish-Russian scientific cooperation, cultural semantics, *mir*, *sud'ba*, **svojь*.